

ding belooft deze publikatie een belangrijke mijlpaal te worden in de economische geschiedenis der Nederlanden.

R. van Uytven

J. W. van Petersen, *De Waterplaag. Dijkdoorbraken en overstromingen achter Rijn en IJssel* (Zutphen: De Walburg Pers, 1978, 160 blz., f45,-, ISBN 90 6011 274 1).

Het begin van een georganiseerde waterstaatszorg in Gelre zo'n 650 jaar geleden heeft in de afgelopen tijd aanleiding gegeven tot enkele nieuwe boeken. Eerder al werden in dit tijdschrift werken over de Nederbetuwe (93 (1978) 156) en de Tieler- en Bommelerwaarden (94 (1979) 102-104) besproken. De streekarchivaris van De Liemers en Doesburg, J. W. van Petersen, wierp in dit verband ook een balletje op en prompt resulteerde dit in een opdracht van het polderdistrict Rijn en IJssel de waterstaatkundige geschiedenis van het gebied tussen Rijn en IJssel te schrijven. De inventarisatie van de oude polderarchieven had de archivaris al in 1973 aangevangen en deze arbeid leverde hem een degelijke basis om zich van zijn nieuwe taak te kwijten: *De Waterplaag* is het resultaat.

Het thema van het boek - de titel wijst er reeds op - is wijder dan een bestuurs- en rechts-geschiedenis van de streek tussen Spijk en Doesburg, welke de Liemers en het Gelders Eiland, dat door het graven van het Pannerdens Kanaal ontstond, omvat. De auteur heeft het verschijnsel 'overstromingen' met al zijn implicaties voor het menselijk handelen centraal willen stellen. Door geregeld te citeren uit verslagen van tijdgenoten, ruimschoots ondersteund door zorgvuldig geselecteerd illustratiemateriaal (liefst 87 afbeeldingen en kaarten), is een afwisselend verhaal ontstaan dat voor een breder lezerspubliek interessant is.

In een eerste hoofdstuk wordt de geschiedenis van de waterbeheersing behandeld. Nadat de schrijver eerst kort aandacht gegeven heeft aan de diverse theorieën omtrent de zogenaamde Drususgracht, de IJsselloop tussen Westervoort en Doesburg welke kort vóór het begin van onze jaartelling door de Romeinen tot stand gebracht zou zijn, schakelt hij snel over naar de ontginningsactiviteiten uit de twaalfde eeuw. Het zijn de graven van Gelre en Kleef geweest die in 1328 voor het eerst een institutioneel kader schiepen voor het jonge ontginningsgebied van de Liemers. Zij regelden het toezicht op de dijken en kondigden de aanleg van sluizen en weteringen aan; het in 1327 uitgevaardigde dijkrecht van de Betuwe werd hier van toepassing verklaard. Wat al te snel wordt dan de aandacht verschoven naar de achttiende eeuw toe, waarover blijkbaar meer gegevens ter beschikking staan. Dat de behartiging van gemeenschappelijke belangen van de bevolking over de staatkundige grenzen heen een voortdurend probleem vormde, behoeft niet te verbazen. De plaatselijke bevolking werd geregeld de dupe van touwtrekkerij op hoog gewestelijk niveau. Over de plichten van de dijk-'gerechtigden' in de afzonderlijke polders en over de plaatselijke organisaties, waarover archivalische informatie al daterend uit de vijftiende eeuw bestaat, wordt helaas weinig gezegd. Vrij technisch zijn de paragrafen gewijd aan kering van het buitenwater, ontwatering en rivierbeheer door hogere overheden, waarbij de ontwikkelingen in de achttiende en negentiende eeuw de meeste aandacht krijgen; de opgenomen kaarten verduidelijken echter veel.

In het tweede hoofdstuk worden de overstromingen ten tonele gevoerd: oorzaken, middelen ter voorkoming, hulpverlening, isolering en dergelijke facetten komen daarbij aan bod. De informatie blijkt ook hiervoor hoofdzakelijk afkomstig uit het laatst van de achttiende en de eerste helft van de negentiende eeuw, maar ik maak me toch sterk dat er uit vroeger tijd meer archivalische gegevens op te diepen zijn dan er nu lijken te bestaan. Het zeer belangrijke aspect van de economische schade berokkend door dergelijke meteorologische

calamiteiten (hoewel men chronische veronachtzaming van dijkonderhoud als oorzaak niet moet uitvlakken) komt er wat bekaaid af — de auteur geeft dat ook wel toe. Een uitwerking van juist dit onderdeel zou ook op de sociale implicaties veel duidelijker licht geworpen hebben; middeleeuwse kronieken kunnen op dit punt zeer waardevolle kwalitatieve informatie verschaffen.

Een kroniek van overstromingsjaren, beginnend met 1314 en afsluitend met 1970, completeert het werk. De schrijver heeft hier werkelijke overstromingen trachten te scheiden van gevallen van regelmatig terugkerend hoogwater en de beperkte gevolgen vandien en heeft uitsluitend de eerste opgenomen. Maar ik ben bang dat zijn geografische beperking geleid heeft tot een onderschatting van het aantal rivieroverstromingen in de veertiende en vijftiende eeuw. Nader onderzoek in het ongedrukte rekeningenmateriaal in de centrale en stedelijke (ik denk onder andere aan Arnhem en Zutphen) archieven zou het beeld beslist kunnen nuanceren. Een verruiming van zijn geografische blikveld zou hem wellicht sneller op het spoor gebracht hebben van bewijzen voor het gebied tussen Rijn en IJssel. Zien we echter hoeveel de auteur nu reeds doorgeploegd heeft, dan mag hij zich voor deze beperking geëxcuseerd weten.

Ter afsluiting zou ik willen stellen, dat Van Petersen zich bepaald niet tevreden gesteld heeft met het samenstellen van een gelegenheidswerkje. Het is een wetenschappelijk verantwoord en zeer leesbaar boek geworden. Het steunt op een massa veelzijdig archiefmateriaal en een grote hoeveelheid literatuur, die steeds kritisch gewogen diende te worden. Men mocht wensen dat archivariissen vaker zulk een publicistische activiteit ontplooiden in vervolg op hun inventarisatie-arbeid.

Remi van Schaik

Varia Historica Brabantica, VI-VII (Uitgave van de Historische Sectie van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant; 's-Hertogenbosch, 1978, xii + 383 blz., verkoopprijs leden PG f59,-, niet-leden f65,-, exclusief verzendkosten).

De deelnemers aan het vijfde colloquium 'De Brabantse Stad', dat in 1977 werd gehouden, zullen door de massa feitelijkheden, die tijdens de lezingen over hun hoofden werden uitgestort, wel enigszins verdoofd zijn geraakt. Nu leenden de drie thema's, die aan de orde gesteld waren, zich wel voor een dergelijke aanpak, te weten: 'De universitaire vorming van Brabantse stedelijke functionarissen'; 'stedelijke cultuur in haar organisatievormen' en tenslotte 'drukkers en boekverkopers'. Daarom komen de lezingen beter tot hun recht in gedrukte vorm en het was een goede gedachte om een deel van de *Varia Historica Brabantica* geheel te vullen met de congresakten. Dit deel werd zelfs veel dikker dan gebruikelijk is en om financiële redenen is het daarom als een dubbelnummer aangekondigd.

Gebrek aan plaatsruimte maakt het onmogelijk ieder van de elf lezingen uitvoerig samen te vatten. Wel vermeld dient te worden dat in de jaren 1430-1580 42 à 43% van de stedelijke magistraat te Leuven en Antwerpen universitair gevormd was en dat daarbij de universiteit van Leuven bijkans een monopolie als alma mater bleek te hebben (Hilde de Ridder-Symoens). Professor H. Bots uit Nijmegen, de leider van een werkgroep die het Noordbrabantse studentenbestand in de periode 1550-1750 inventariseert, heeft voor de magistraat van 's-Hertogenbosch nog hogere percentages gevonden, namelijk 54% vóór 1629 en 45% in de periode van 1630-1699. De afdeling over de opleiding van stedelijke functionarissen wordt ingeleid door een artikel van Cornelia M. Ridderikhoff over de studenten en het universitaire onderwijs met name te Leuven. Zij heeft daarin wat interessante trouvailles en